

פרק ראשון

דעה קניית מה חסרת

- א -

י'סוד ה'עבודה ו'עמוד ה'חסידות היא מדת הארת הדעת כלשון הכתוב (דברים ד) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. וע"ז אמרו חז"ל דעה קניית מה חסרת דעה חסרת מה קניית, כי כל ערך עבודתו של איש יהודי תלוי בהארת דעתו בהכרת הבורא ית"ש, כל' המדרש (במד"ר פ"י) דעת זו הכרת הבורא, וכמ"ד במדרש (ויק"ר פ"א ו') עה"פ יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (משלי כ), יש זהב הכל הביאו נדבתן למשכן הה"ד וזאת התרומה וגו', ורב פנינים זו נדבתן של נשיאים דכתיב והנשיאים הביאו את אבני השם וגו', וכלי יקר שפתי דעת, בנוהג שבעולם אדם יש לו זהב וכסף אבנים טובות ומרגליות וכו' ודעת אין בו מה יש לו, כמו שהמשל אומר דעה קניית וכו', עי"ש. והיינו שמרומז בנדבת המשכן זהב וכסף וכו' דרכי עבודת ה' ע"י המדות ולמעלה מהם רב פנינים שהנשיאים הביאו וכו' אך העיקר מעל הכל היא מדת הדעת שזה הי' ע"י משרע"ה.

העובד את ה', אם עבודתו בצמצום וקטנות הדעת, משול הוא כמובא בספה"ק חובת הלבבות (שער הבחינה פ"ו) לאותו אדם שמאו נולד הי' כלוא בבור האסורים, ומעולם לא יצא חוץ לכתליו, והיו כל מזונותיו מבית המלכות, ולימים התחיל לגדל ולהלל את המלך שכל הבור הוא שלו. צחקו ממנו עבדי המלך, הלא שבחך גנאי הוא למלך הגדול שמלכותו בכל המדינות וכו'. כן האדם הקטן והמצומצם העובד את אלקיו כפי תפיסתו המצומצמת בגדולת הבורא אין עבודתו אלא כגנאי ח"ו למלך.

- ב -

ולכן עיקר התגברות היצה"ר היא בנקודה זו, לצמצם ולבלבל דעתו של העובד ה', ועי"ז להקטין ולהנמיך ולהגביל את כל הרמה הרוחנית העילאית של עבודתו. יותר מכל פיתוי והתגברות בענייני סוד מרע, תאוות ומדות רעות, או במניעת עשה טוב, עוד יותר מזה נועץ יצה"ר את צפרניו במוחו ולבו של יהודי להטרידו ולבלבלו בנתיבי הדעת, לצמצם ולהקטין את תפיסתו הרוחנית, עד שכל עבודתו בקטנות הדעת. וע"ד דאיתא בספה"ק בפירוש מאה"כ במתן תורה (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים וגו' וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, העם

מרמז על פשוטי העם, שגם באותו מעמד נשגב בו נפתחו כל הרקיעים וראו הכל שאין עוד מלבדו לא שמו לבם להתבונן במחזה הנורא, אלא ראו את הקולות והלפידים בלבד, כל העניינים החיצוניים, ומשום כך נשארו לעמוד מרחוק. וכמו דאיתא בזוה"ק (פר' בהעלותך) חכימין אינון עבדי דמלכא דלא מסתכלי בלבושא וגופא דמלכא אלא בנשמתא דמלכא. פי' לא כאלו הטיפשין, שבעת הופעת המלך ברוב תפארתו נותנים לבם ליופי מרכבתו ולבושיו, ואינם מתחכמים להביט הוד פנימיות המלך עצמו.

ונשאר ענין זה בכל הדורות, שמתגבר כח הרע להקטין מוחו ולבו של יהודי, שעניני עבודת ה' יהיו אצלו בצמצום הדעת וקטנות המוחין, ומתוך אספקלריא שאינה מאירה, וגם בעתים הגבוהים ביותר, ובעניינים העומדים ברומו של עולם, דעתו מצומצמת ביותר. וכנגד זה הי' מתפלל הרה"ק מרוזין זי"ע: רבש"ע, אני מוחל לך עוה"ז ועוה"ב, ובלבד שתאיר עיני ישראל שלא יסתובבו עלי אדמות כבהמה בלי דעת.

כמו שמתגבר יצרו של אדם להחשיך דעתו, שלא יזכה להארת הדעת, כן מתגבר ביותר להקיף את האדם בכל חבלין דמעיקין, כדי שיהי' טרוד ומבולבל, ולא יזכה לשעה של ישוב הדעת, ולבהירות, שממנה תוצאות חיים בכל העניינים. יתירה מזו, גם את אלה שזכו וכל שאיפת חייהם היא קדושה, וקירבת א' יחפצון, הולך יצה"ר ומסבכם ומכניס בהם ערפול ומבוכה, עד שכל עבודתו לקוי' בחוסר בהירות, ואינו מבין מה חובתו בעולמו אשר ה"א דורש מעמו, ועי"כ קוצץ ממנו את כל כנפי רוחו שלא יוכל להתעלות. וכבר קבעו גדולי עולם, שהאדם סובל מסיבוכים שמסבכו יצה"ר יותר מכל עניני פיתויים והסתה וכיו"ב. ואילו כאשר זוכה לבהירות הדעת הר"ז מאיר לו את דרכו. בהירות הדעת קנית – מה חסרת.

- ג -

משמעות מדת הדעת יש לבאר ע"ד שפירש מרן הס"ק מסלונים זי"ע במאחז"ל (קדושין מט:): המקדש אשה ע"מ שאני צדיק אפי' רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו. והקושי' גדולה איך יתכן ליהפך מרשע גמור לצדיק בהרהור גרידא שמהרהר בתשובה. ומבאר שמדויק הלשון בגמ' „בדעתו" ולא במוחו או בלבו, כי מדת הדעת היא הכוללת חכמה ובינה שהם מוח ולב, כדאיתא בתיקו"ז חכמה מוחא בינה ליבא, כי אמנם יש אשר התשובה באה מצד השכל שבאדם בחי' חכמה מוחא, ויש שתבוא מצד הרגש בחי' בינה לבא, אך אין באלו עדיין שלימות אלא כשהתשובה היא „בדעתו", היינו שהיא כלולה ומאוחדת במוחו ולבו, שאז נקרא צדיק. וזה גם פשר ענין הארת הדעת בעבודת ה', היינו שאור אלוקותו ית' יאיר בו במוחו ובלבו גם יחד, במדותיו השכליים וההרגשיים, ועד שבתרוויהו בעיני השכל ובעיני הרגש רואה לדעת כי אין עוד מלבדו, חוכה לאור תורה ועבודה. כן מפרש הוא ז"ל ע"פ דרכו את הכתוב (משלי כד) ובדעת חדרים

ימלאו וגו', שהדעת היא המדה הכוללת גם את כל המדות, כי השכל משכנו רק במה, והדעת מתפשטת גם בלב ובכל המדות, וע"ז נאמר דעה קניית וכו' היינו המשכת הדעת והתפשטותה בכל המדות.

ויש בה במדת הדעת ב' דרגות: (א) בחי' הארת-הדעת, כנוכח לעיל, כאשר מקיים בו והי' ה' לך לאור עולם; (ב) בעת שאמנם לא זכה להארת הדעת, אך יש לו לכה"פ בהירות-הדעת, או ישוב-הדעת, כלשון מרן מקוברין זי"ע המובא בספה"ק יסוד העבודה (מכתב נ"ג) ז"ל: הון העולם איננו שוה לשעה אחת שאיש ישראל עומד בישוה"ד ובדעה מיושבת. והיינו שעצם הבהירות גם היא מעין הארת הדעת.

ענין זה של דעה קניית, והארת הדעת, אין הכוונה לבחי' דעת בלא יגיעה והשגה, אלא לזו הבאה מתוך יגיעה, וכמאמר מרן בעל דברי שמואל זי"ע במאה"כ (שמות י) ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה, ע"י דעת לחד א"א לעבוד לה', אלא עד בואנו שמה, היינו כאשר מגיע להשגה זו ע"י יגיעה ועבודה, רק אז הארת הדעת תרומם ותעלה את עבודתו לדרגות עילאיות ביותר. כי לא תיתכן שלימות הדעת כשלא תצורף לה היגיעה המעשית בעבודת ה'. היגיעה העקבית היא היסוד והרקע להשראת אור הדעת במוחו ולבו של יהודי, וע"ד שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, רק אז חכמתו מתקיימת עד שכל רוחות שבעולם לא יחזוה.